

SİVAS'TA GELENEKSEL BOYNUZ İŞLEMECİLİĞİ, TARAK VE TAKI TASARIMLARI

TRADITIONAL HORN PROCESSING, COMB AND JEWELRY DESIGNS IN SİVAS*

Dr. Fatmagül SAKLAVCI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk İslam Sanatları Tarihi, fsaklavci@gmail.com
Sivas / Türkiye

ORCID: 0000-0001-9274-5111

ÖZET

Boynuz işlemeciliği, Sivas'ın yok olmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarından birisidir. Sivas ve çevresinde yapılan kazılar kemik tarak ve eşyaların daha önce yaşamış birçok kültür tarafından kullanıldığını göstermektedir. İçerisinde bulunan keratinin insan derisi ile uyumundan dolayı tarihi süreçte daha çok tarak yapımında kullanılan boynuzdan günümüzde bıçak sapı, tespih, takı, mızrap, baş pare, eşik ve burgu gibi müzik aleti aksesuarları da işlenmektedir. Daha önceleri sığır, tosun, keçiboynuzu da kullanılırken günümüzde koç ve manda boynuzları işlenmektedir. Ham boynuz kurutulmuş olarak içerisindeki öz denilen ilik kısmının düşmesi sağlanmakta, kurutulan parçalar kullanılacak büyüklüklerde kesilmektedir. Bu parçalar ilerde eğilmemesi için körüklenerek harlanan ateşte ısıtılıp baskılanarak ham madde haline getirilmektedir. Tarak yapımında boynuz sırayla iyeleme, törpüleme, dişlerin açılması, rendeye girmesi gibi işlemlerinden de geçirilmekte, son olarak parlatılıp kullanıma sunulmaktadır. Üretilen parçalar elde yapıldığı ve her boynuzun içinin parmak izi gibi bir birinden farklı olduğu için ölçüleri, renkleri ve desenleri birbirinden farklılık göstermektedir. Son zamanlarda Sivas'ta boynuz işçiliği ile uğraşan usta kalmadığı için tarak ve aksesuarlar yurt dışından getirilmektedir. Bu ürünler üretim özelliklerinden dolayı ölçü ve büyüklük olarak birbirlerinin aynısıdır. Bu işe gönül veren ve asıl mesleği bıçakçılık olan Fatih Duran geleneksel boynuz işlemeciliğinin yöntem ve tekniklerini kendi kişisel gayretleri ve önceki ustaların çalışmaları takip ederek kendi atölyesinde uygulamaya başlamış, kendisini yetiştirerek bu sanatı yaşatmaya çalışmaktadır. Duran atölyesinde bıçak sapı, tarak yaparken başka bir sanatçı olan Hayati Ünsal da Duran'ın boynuzdan hazırladığı tarak ve takılara el işi süslemeler yaparak boynuz işlemeciliğini başka bir boyuta taşımaktadır. Çalışmamızda bu kişilerin çalışma yaptığı ortamlar ziyaret edilerek kullandıkları malzemeler, teknikler ve ürettikleri eserlerin tanıtımı yapılmış ve bilgiler verilmiştir. Çok zahmet ve emek gerektiren bu işçilik gönül verip öğrenecek ve gelecek nesillere aktaracak kişileri beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Geleneksel Sanat, Boynuz İşlemeciliği

*5. Uluslararası Sanat, Tasarım, Moda Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

ABSTRACT

Horn embroidery is one of the traditional handicrafts of Sivas that is about to disappear. It shows that bone combs and items found in excavations in Sivas and its surroundings were used by many cultures that lived before. Due to the harmony of the keratin inside with the human skin, the horn, which was used mostly in the making of combs in the historical process, musical instrument accessories, knife handle, rosary, jewelry, are processed. In the past, cattle, bull and carob were also used, but today ram and buffalo horns are processed. The raw horn is dried and the buttonhole part called the core is dropped, and the dried pieces are cut in sizes to be used. These parts are turned into raw materials by being heated and pressed in the fired fire so that they do not bend in the future. In comb making, the horn is sequentially treated, rasping, teeth opening, grating, and finally it is polished and put into use. Since the produced parts are made by hand and the inside of each horn is different from each other like fingerprints, their sizes, colors and patterns differ from each other. Since there are no masters working in antlers in Sivas recently, combs and accessories that are identical in size and size are brought from abroad due to their production features. Fatih Duran, whose main profession was knife making, started to apply the methods and techniques of traditional horn processing in his own workshop with following his personal efforts and the works of previous masters, and he tries to keep this art alive by educating himself. In Duran's workshop, while making knife handle and comb, another artist, Hayati Ünsal, takes horn embroidery to another dimension by making handcrafted ornaments to comb and jewelery made by Duran. In our study, the environments where these people work were visited and the materials, techniques and works they produced were introduced and information was given. This workmanship, which requires a lot of effort and effort, is waiting for people who will devote their hearts and will learn and pass it on to future generations.

Keywords: Sivas, Traditional Art, Horn Engraving

1.GİRİŞ

Doğal malzemeler arasında en dayanıklı maddelerden olan kemik ve boynuz, hemen hemen her devirde kullanılan malzemeler arasındadır. Sentetik malzemelere göre daha sağlıklı olan kemik, içerisinde bulunan keratinin insan teni ile uyumundan dolayı yıllar boyunca tarak yapımında tercih edilmiştir.

Sivas ilinde geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan boynuz işlemeciliği son yıllarda yaşatılmaya çalışılan geleneksel el sanatlarından birisidir. Kemik tarak işlemeciliği 50-60 yıl öncesine kadar 5-6 atölyede yapılmaktayken günümüzde yok olamaya yüz tutmuştur. Sanatın son temsilcilerinden İhsan Kutluca sağlık sorunları nedeniyle çalışmalarını devam ettirememiş, uzun yıllar kemik tarak üretimi yapılamamıştır. Bugün Fatih Duran neredeyse ölmüş olan bu sanatı canlandırmaya çalışmaktadır. Bir müddet Sivas'ta özel bir okulda öğretmenlik yapan Duran Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Gülören Köyü'nde ikamet etmektedir. Bıçak sapı yapımını büyük ve küçükbaş hayvan boynuzlarını işleyerek kardeşinden öğrenmiş daha sonra köyünde atölye kurmuştur. Kemik tarak yapımı işine gönül veren ve asıl mesleği bıçakçılık olan Duran, geleneksel boynuz işlemeciliğinin yöntem ve tekniklerini kendi kişisel gayretleri ve önceki ustaların çalışmalarını takip ederek öğrenmiş ve geliştirmiş, atölyesinde uygulamaya başlamıştır. Duran, kemik sap ve tarak üretim işlerini köyünde ve Sivas'ta Kangal İşhanı'nda kurduğu atölyesinde sürdürmektedir.

Diğer bir sanatçı olan Hayati Ünsal da Duran'ın boynuzdan hazırladığı tarak, bıçak sapı ve takı parçalarına el işi süslemeler yaparak boynuz işlemeciliğini başka bir boyuta taşımaktadır. Asıl mesleği bakkallık olan Ünsal, kendi çabalarıyla öğrendiği bu sanatı 30 yıldır devam ettirmektedir. Ünsal küçük yaşlarda babasının tespih merakından etkilenecek iğne, tornavida ve saat çarkı gibi materyaller kullanarak işleme ve oyma sanatına başlamıştır. Sanatı hiçbir hocadan öğrenmemiş, gördüğü eserleri uygulamaya başlamıştır. Yaptığı ürünlere olan ilgi ve talebe göre sipariş aldıkça üretim yapan Ünsal, çalışmalarını atölyeye çevirdiği evinin bir odasında devam ettirmektedir.

Bu çalışmada boynuz işlemeciliği yapan Duran ve Ünsal'ın takı atölyesine gidilerek çalışmaları yerinde incelenmiş, üretim aşamaları kullandıkları malzemeler, teknik ve yaptığı eserler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kullanılan makine ve aletler, uygulanan teknikler, ürünlerin çeşitleri, formları, desen ve motifleri incelenerek bilgi verilmiştir.

2. BOYNUZ İŞLEMECİLİĞİ VE TARİHÇESİ

Takılar ve süs eşyaları günümüzden binlerce yıl öncesine kadarki tarihi süreçte insanların kültür değerlerine ve yaşamlarına ışık tutan sözsüz iletişimin araçlarından (Demirtaş, 1996: 1). Paleolitik olarak tanımlanan taş çağından beri insanlar etraflarında buldukları malzemelerden aletler ve eşyalar yapmışlardır (Ayengin, 2005: 105). Tarihi seyir içerisinde devrin ihtiyaçlarıyla doğru orantılı olarak önceleri araç-gereç yapımında kullanılan boynuz ve kemikler, koruma amaçlı silahlar olarak kullanıldığı gibi takı üretiminde istifade edilen malzemeler arasında da yer almıştır (Kökkılıç, 2010: 7). Tunç Çağı'yla birlikte insanlar kıymetli madenleri takı yapımında kullanmayı keşfetmiş, bugüne ulaşan birçok eser ortaya çıkarmıştır (Bingöl, 1999: 25). Kemik ve boynuz Prehistorik devirlerde de takı ve süs eşyalarının organik hammaddeleri arasındadır (Ayengin, 2005: 107). Kemik tarağın hammaddesi olan boynuz aynı zamanda geri dönüşümü olan, insan sağlığı için faydalı bir maddedir (Bingöl, 1999: 21). Anadolu'da yapılan kazılarda evcil hayvanlara ait kemik ve boynuz parçalarından yapılmış eşyalar bulunmuştur. Bu parçalar hayvanların kalça, kol, bacak kemikleri ve boynuzlarından oluşmaktadır. Elde edilen bulgular Prehistorik dönemlerde kemik ve boynuzun işlenmeye hazırlanması için bazı teknik ve yöntemlerin uygulandığını göstermektedir (Ayengin, 2005: 107).

Eski Mısırlılar, Asurlular, Romalılar ve Yunanlar bugünkünden farklı olmayan taraklar kullanmışlardır (Arseven, 1958: 1913; Akpınarlı&Baykasoğlu& Kurt& Yılmazoğlu& Yıldız, 2014: 99). Orta Çağın ilk devirlerinde tarakların şekil ve süslemeleri Bizans'ı yansıtmaktadır ve İstanbul tarağın merkezi olmuştur. Kapalı Çarşı'da tarak imalatı yapılmış ve buradan diğer bölgelere dağıtılmıştır. Rahiplerin kiliseye giderken sakallarını taramak için, Bizans kadınlarının saçlarını tutturmak için kullandıkları tarak Türk kültüründe ve geleneklerinde de önemli unsurlardan birisi olmuştur. O devirlerde tarak yapımında hammadde olarak fildişi, şimşir ve kemik kullanılmıştır. İki taraflı, tek taraflı ve kısa olarak üretilen taraklar süslenmiş, üzerlerine rastık ile çeşitli beyit ve sözler yazılmıştır. Kısa taraklar hamamlarda kadınlar tarafından kullanılmış, bunun yanında sakal tarakları da üretilmiştir (Arseven, 1958: 1913).

Tarih boyunca Sivas topraklarının da içerisinde yer aldığı Kızılırmak ve çevresinde yaşam sürmüş toplulukların kültür, gelenek ve göreneklerinin izleri devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Selçuklular döneminde kültürel ve ekonomik açıdan en önemli iller arasında olan Sivas geleneksel el sanatlarının ön plana çıktığı iller arasında yer almaktadır (Özen, 2008: 15). Kemik tarak yapımının Sivas'ta yüzyıllara varan geçmişi olduğu bilinmektedir (Öztuna 2016: 2).

Sözlükte saç, sakal ve hayvan tüylerini düzeltmeye ya da saçları tutturmaya yarayan dişli araç olarak geçen tarak, Hint Avrupa dil grubunda diş anlamında gombhos ya da gomfos kelimelerinden türetilmiştir. Türkçe'de tarım sözcüğünün kökeni taramağa dönüşmüş tarımak sözcüğü ile bilinmektedir (Akpınarlı&Baykasoğlu& Kurt& Yılmazoğlu& Yıldız, 2014: 99).

Kuyum, Sümercede gümüş işlemek anlamındadır. Eritmek ve yakmak anlamında köymek, köyüm ya da kıymet kökünden geldiği de bilinmektedir (Arseven, 1958: 1183). Kuyumculuk milattan önce 5500-4000'lerde Mısır'da hanedanlık öncesi Badâri kültüründe ortaya çıkmıştır. İlk süs eşyaları perdahlanmış malahit boncukları olmuş, daha sonra taş işçiliği gelişerek kuyumculuk sanatı haline gelmiştir. Yapılan kazılarda kuyumculukta kullanılan ilk örnekler Mısır duvar resimlerinde rastlanmaktadır. Mezopotamya'da Ur kral mezarlarında bulunan altın yüzey üzerine güverse tekniğiyle yapılmış taşlı ve taşsız parçalar, Alacahöyük ve Troya' da bulunan altın kaplar ve takılar, milattan önce üçüncü binyıldaki kuyumculuk düzeyini yansıtmaktadır (Bozkurt, 2002: 513).

Boynuz ve kemik işlemede renkli taşlarla süsleme (taş kakma), kaplama (yaldızlama), çekiçle kakma, delik işi (ajur) teknikleri kullanılmaktadır (Bingöl, 1999: 25). Bugün çalışmasını yaptığımız takı ve tarak süslemesinde kullanılan kakma ve oyma teknikleri de o devirlerin izlerinin devam ettiğini göstermekte, Hayati Ünsal'ın uygulamalarında olduğu gibi tarak üzerine çeşitli teknik ve yöntemlerle süslemeler yapılmaktadır.

Farklı teknikler kullanılarak yapılan takı ve süs eşyaları tarihi süreç içerisinde farklı coğrafya ve kültürlerle göre değişiklikler sergilemektedir. Günümüzde Anadolu'nun geleneksel sanatları ile ünlü bölgelerinden Yatağan, Ahlat, İstanbul ve Sivasda boynuz işleciliği ile tarak üretimi yapılan yerler arasındadır.

3. ÜRETİM YÖNTEMİ

Sivas'ta geleneksel olarak yapılan boynuz işleciliğinde daha önceleri sığır, tosun, keçi boynuzu da kullanılırken günümüzde koç ve manda boynuzları tercih edilmektedir (Foto. 1). Seçilen malzemeler Duran tarafından atölye ortamına getirilmektedir (Foto. 2).

Fotoğraf 1. Koyun ve Manda Boynuzları

Fotoğraf 2. Fatih Duran Boynuz Seçerken

3.1.Boynuzun Hazırlanması:

Boynuz işleciliğinde kullanılan makine ve aletlerden bazıları: yatay testere, körük, maşa, mengene, yonacak, şerit testere, polisaj motoru, zımpara ve diş makinasıdır.

Tarak yapımında kullanılan ham boynuz en az 4 yıl doğal yöntemlerle kurutulmuş ve içerisindeki öz denilen ilik kısmının düşmesi sağlanmaktadır. Kurutma işlemi rüzgârda ve güneşte yapılmaktadır.

Rüzgârda kurutmak daha çok tercih edilmektedir. Yeterince kuruyan ve iki başı kesilen boynuzla boyuna bir çizik atılıp kullanılacak batılarda kesilmektedir (Foto. 3).

Fotoğraf 3. Kesilmiş Boynuzlar

Kesilip yarılan malzemelerin açılması için körükle harlanan ateş üzerinde ısıtılıp yumuşaması sağlanmaktadır. Usta, parçayı maşa ile yavaş yavaş çevirerek bir müddet ateş içerisinde tutmakta daha sonra üzerindeki ızgarada bekletmektedir (Foto. 4a-b). Tarak yapımının en önemli ve hassasiyet gerektiren aşamalarından birisi ısıtma işlemidir. Çok fazla ısıtılan malzeme kırılabilir. İlerde şeklinin bozulmaması ve eğilmemesi için belli ısıda doğrultma işleminin yapılması gerekmektedir. Bu parçalar daha sonra en az 12-13 işleminden geçirilmektedir.

Fotoğraf 4a. Ateşte Isıtma İşlemi

Fotoğraf 4b. Isıtma İşlemi

Isıtılan boynuzmengeneye alınarak sıkıştırılır. Böylelikle arası açılır ve doğrultma işlemi yapılmış olur (Foto. 5a-b).

Fotoğraf 5a. Presleme ve Doğrultma İşlemi

Fotoğraf 5b. Mengenede Sıkıştırma

Mengenede sıkıştırılıp doğrultma işlemi yapılan malzemenin fazlalıkları yonacak yardımıyla alınarak törpülenir, kenarları temizlenir ve yapılacak ürünün formu verilir (Foto. 6).

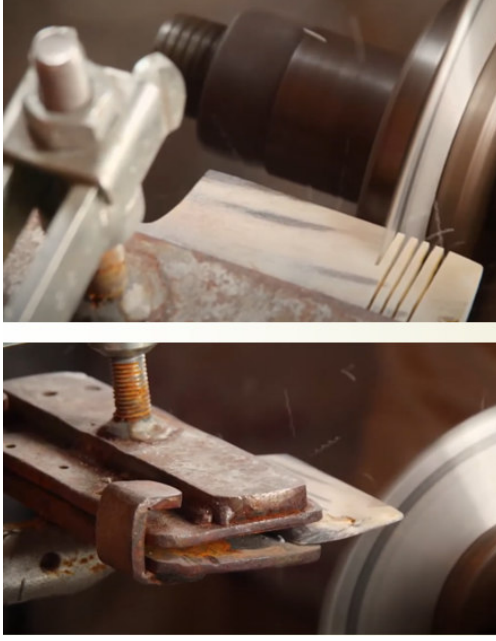
Fotoğraf 6. Yontma ve Törpüleme İşlemi

Kesilen parçaların yüzeyindeki pürüzler polisaj makinasında zımparalanıp şekil verilerek düzeltilir, tesviye yapılır ve dişlerin açılması için hazırlanır (Foto. 7).

Fotoğraf 7. Şekil Verme İşlemi

Polisaj çarkının ucuna takılan bıçak yardımıyla taraklara diş açılır. Usta bu işlemi ürünü elinde tutarak ya da mengene arasın sıkıştırarak gerçekleştirmektedir (Foto. 8).

Fotoğraf 8. Dişlerin Açılması

Dişleri açılan tarakların kenarlarındaki fazlalıklar dönen zımpara ile temizlenir, tesviye yapılır. Keskin bıçak, iye ya da yatay testere ile törpülenerek dişlerin kenarları düzeltilir ve sivriltilir (Foto. 9).

Fotoğraf 9. Tesviye İşlemi

Son şekli verilen taraklara parlatma işlemi yapılır. Bu işlem polisaj makinasının ucun takılan keçe ile gerçekleştirilir (Foto 10).

Fotoğraf 10.Polisaj makinası ve cilalama

3.2.Hazırlanan Eserler

Geleneksel usullerle üretilen taraklar elde yapıldığı ve hammaddesi boynuzlar parmak izi gibi birbirinden farklı renk ve dokuda olduğu için ölçüleri, renkleri ve desenleri farklılık göstermektedir(Foto 11). Üretilen taraklar çift taraflı, tek taraflı ve saplı olarak hazırlanmaktadır. Çift taraflı tarakların dişleri sık olarak hazırlanmıştır. Ustanın anlatımına göre bu tür taraklar ilk olarak savaş sırasında saçların bitlenmemesi için kullanılmıştır. Tek taraflı taraklar genellikle erkekler tarafından kullanılmaktadır (Foto 12). Saplı tarakları ise kadınlar tercih etmektedir (Foto 13).

Fotoğraf11. Boynuzun Tarağa Dönüşüm Aşamaları

Fotoğraf12. Çift ve Tek taraflı Taraklar

Fotoğraf13. Saplı Taraklar

4. HAYATİ ÜNSAL'IN ÇALIŞMALARI VE ÜRÜNLERİN İŞLENMESİ

Hayati Usta, Fatih Usta'dan aldığı hazır malzemeler üzerinde deseni belirlemekte, uygulayacağı tekniğe göre çeşitli işlemler yapmaktadır (Foto 14a-b).

Fotoğraf14a. Ürünün Hazırlanması

Fotoğraf14b. Ürünün İşlenmesi

4.1. Ünsal'ın Uyguladığı Teknikler:

Delik İşi ve Oyma tekniği: Bu teknik, kesme ya da ajur olarak da isimlendirilmektedir. Objenin üzerine desen oyularak uygulananbu teknik, 1. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, kazıma ve kabartma yöntemleri ile birlikte, Romalılar tarafından geliştirilen opus interrasile tekniğinde beraberce kullanılmıştır. Usta en çok kullandığı bu tekniği elektrikli mekanik bir alet kullanarak obje üzerine uygulamaktadır(Özkan, 2010: 7) (Foto 15).

Fotoğraf 15. Oyma Tekniği

Kakma Tekniği: Kuyumculuk sanatında kakma tekniği, objelerinüzlerine açılan yiv ve oyukların içlerine çeşitli maden ya da değerli taşlar yerleştirilerek uygulanmaktadır. Böylece eser ve kullanılan malzeme zıtlık yaparak, eseri renklendirmektedir (Türe ve Savaşçın 2000: 43). Kakma tekniğinde tel veya varak kakma yöntemi de uygulanmaktadır. Bu teknikte dolgu olarak yivlerin içine altın, gümüş ve bakır teller kakılmaktadır. Varak kakma ise, açılan yuvalara altın, gümüş ve bakır varaklardan desene göre kesilmiş parçalar kakılarak yapılır (Türe ve Savaşçın, 2000: 43). Bu teknik Yakın Doğu'da, Eski Çağ'da bilinmekteyken bir müddet unutulmuş olsa da İslam Döneminde yeniden canlanmıştır. Mezopotamya'da Ur Kral mezarlarında elde edilen buluntular arasında kakma tekniği uygulanmış balta ve mızrak uçları yer almaktadır (Erginsoy, 1978: 39-44). Hayati Usta kakma tekniği ile obje üzerinde belirlediği deseni oyarak yüksek ayara sahip, kolayca esneyebilen bronz ya da gümüş teller ile boşlukları doldurmaktadır. Bu işlemden sonra desenlerin aralarına hazırladığı sedef, mercan, kehribar ve fildişi parçalarını yerleştirmektedir (Foto 16).

Fotoğraf 16. Oyma veKakma Tekniği

Kaplama ve Yıldız Tekniği: Kuyumculukta bu teknik mekanik ve kimyasal usullerle olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır (Çalış, 2016: 86) İlki eserler üzerlerine ince altın levhaları çekilemek suretiyle yapılan tekniktir. Diđeri kimyasal yöntemlerle altın kaplama yıldızlamadır. Bu teknikte yıldız; altın ve cıvadan hazırlanan karışım obje üzerine sürülür. Bu teknikte ilk eserler Roma ve Yunan dönemine ait olup Yakın Doğu'da bu usulün kullanıldığı bilinmektedir (Erginsoy, 1978: 48). Ünsal bu ikinci tekniği uygulamakta ancak varak boya kullanmaktadır. Kakma tekniği ile desen üzerine yivler açıp motifi tamamladıktan sonra ürün üzerine uyumlu varaklar ile boyama yapmaktadır (Foto 17).

Fotoğraf 17. Varak Boyalı Taraklar

4.2.Hazırlanan Eserler Ve Motifler

Ünsal, boynuz işlemeciliği ile tarak, takı, kamçı, baston, bıçak ve çakı sapı yapmaktadır. Bunların dışında sipariş olarak istenen ürünler de hazırlamaktadır. Takı çeşitleri ağırlıklı olarak kolye ucu, bileklik ve yüzüktür (Foto 18- 25).

Fotoğraf 18. Çakı Sapları

Fotoğraf 19. Bıçak Sapları

Fotoğraf 20. Kulplu Taraklar

Fotoğraf 21. Oyma ve Kakma Tekniği İle İşlenmiş Çift Taraflı Taraklar

Fotoğraf 22. Baston Sapları

Fotoğraf 23. Yüzükler

Fotoğraf 24. Kolye Uçları

4.3. Ürün Formları

Ünsal takılarda daire, oval, köşegen ve damla formları kullanılmaktadır. Takı, tespih, tarak, bıçak sapı, baston gibi ürünlerde kendi oluşturduğu motifleri işlemektedir. Hazırladığı ürünlerde istek üzerine desen çalıştığı gibi, kaynakları tarayarak geleneksel Türk motiflerini de işlemektedir. Takı ve taraklarda ağırlıklı olarak katmerli gül ve yaprak gibi bitkisel süslemeler uygulamaktadır. Diğer ürünlerde ise bitkisel süslemelerin yanı sıra kuş, çift başlı kartal, kurt ve yılan gibi hayvan figürleri, ay-yıldız ve cami gibi özgün geometrik desenler işlemektedir. Desenleri çizmeden doğaçlama olarak uyguladığı için ebatları ve simetrisi farklılık gösterebilmektedir. Ortaya çıkardığı bütün eserlerde detaylı ve titiz çalışmalar yaptığı gözlemlenmektedir. Usta, kemik tarak ve takı tasarımlarında kendisine özgü bir tarz belirlemiş, bu da her biri özgün olan eserler üzerine yansımaktadır. Kemik ve boynuz haricinde od, kuka, gül gibi muhtelif ağaçlar ve fildişi, kehribar, akik gibi doğal ürünlerin üzerinden işlemeler yapan Ünsal sanatını işlemesi zor olan çeliğe de yansıtarak balta ve bıçaklara da oyma tekniği ile süslemeler yapmaktadır.

5. SONUÇ

Kemik ve boynuz işlemeciliğinin tarihçesi milattan önceki dönemlere kadar gitmektedir. Yapılan araştırmalarda günümüze gelene kadar çeşitli devirlerde ve uygarlıklarda kemik ve boynuzdan yapılmış takı ve eşyalarının kullanıldığı görülmektedir.

Paleolitik ve prehistorik çağlarda insanlar çevrelerindeki organik malzemeleri kullanarak eşya yapımını öğrenmiş, Tunç çağı ile birlikte bu malzemeleri işleyerek takı ve süs eşyaları yapmaya başlamışlardır. Anadolu’da yapılan arkeolojik kazılarda bu dönemlere ait kemik ve boynuzdan yapılmış bu türden eşyalara rastlanmıştır. Kemik ve boynuz insan tenine uyumlu ve geri dönüşümü olan malzemeler oldukları için tercih edilen organik ürünlerin başında gelmiştir. İnsanların parmak izlerinin farklı olduğu gibi boynuz içerisinden çıkan desenler de farklıdır. Bugün boynuzdan yapılan taraklar da tarihin izlerini devam ettirmekte, tek ve çift taraflı, uzun ve kısa formlu ve saplı olarak üretilmektedir. Eski Mısırlılar, Asurlular, Romalılar ve Yunanlar zamanında da bugünküne benzer taraklar kullanılmıştır. Orta Çağın ilk devirlerinde Bizans’ı yansıtan şekil ve süslemeler ile İstanbul tarağın merkezi olmuş ve buradan diğer bölgelere bu ürünün dağıtımı yapılmıştır. Günümüze kadar ki süreçte Sivas ili kemik tarak işlemeciliği ile anılmıştır. Bugün telkâri, savat ve yemenicilik gibi bu sanat da koşullara ayak uydurmaya çalışarak kaybolmaya yüz tutan geleneksel sanatları gibi kaybolmaya yüz tutmuş ancak çalışmalarını değerlendirdiğimiz Fatih Duran’ın gayretleri ile bu sanat yeniden canlandırılmaya başlanmıştır. Geleneksel sanatların gelecek nesillere aktarılabilmesi ve sürdürülebilirliği bu alanda yetişecek ustalara bağlıdır. Ancak diğer el sanatlarında olduğu gibi maddi getirisinin azlığı ve eğitim sürecinin zorluklarından dolayı genç neslin talebi bu konuda yetersizdir. Sanatın devam ettirilebilmesi için talebi karşılaması, bunun için de çirak yetişmesi gerekmektedir. Bunun için de sanatın cazip hale getirilmesi, maddi ve manevi desteklenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sanatın bu koşullarda önümüzdeki yıllarda sürdürülemeyeceğini düşünmekteyiz. Sivas’ta son yıllarda bazı geleneksel sanatlar ilgisizlikten dolayı zaman ve koşullara yenik düşerek ortadan kaybolmuştur.

6. KAYNAKÇA

- Akpınarlı, F.&Baykasoğlu, N.& Kurt, G.&Yılmazoğlu, İ.H.&Yıldız, E. (2004). Kahramanmaraş El Sanatları. Hangar Marka İletişim Reklam Hizmetleri, Ankara.
- Arseven C. E. (1958). Sanat Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ayengin, N. (2005). Prehistorik Dönemlerde Kemik ve Boynuz İşlenme Teknikleri. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 21: 105-116.
- Bingöl, I. (1999). Anadolu Medeniyetler Müzesi Antik Takıları, Anadolu Medeniyetler Müzesi Yayınları, Ankara.
- Bozkurt N. (2002). “Kuyumculuk”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXVI): 513-515, İstanbul.
- Çalış E. (2016). Diyarbakır Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Demirtaş, P. (1996). Takı Kültürü ve Tasarım Üzerine Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Erginsoy, Ü. (1978). İslam Maden Sanatının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Kökkılıç, Ö. (2010). Anadolu Medeniyetlerinde Takının Kullanılması, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özen, K. (2008). Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları. Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Y. (2010). Aydın Müzesi'nde Bulunan Etnografik Takılar, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Öztuna, S. K. (2016). Sivas İli Geleneksel El Sanatları Kemik Tarak Sanatı. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Türe, A. & Savaşcı Y. (2000). Kuyumculuğun Doğuşu, Goldaş Yayınları, İstanbul.